

HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VĚDY A VÝZKUMU V OBORU „HISTORIE“ V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 2013–2016

PETR V O R E L

VOREL, Petr. Evaluation of the results of science and research in the field of “History” in the Czech Republic, 2013–2016. *Historický časopis*, 2016, 64, 4, pp. Bratislava.

In this review study the author summarizes the development of the system for evaluating science and research in the Czech Republic in recent years, and considers the way this system is applied in the historical research community. It is a specific system of point evaluation of published results closely connected with the amount of financial resources from the state budget granted for the development of the research organization. This model of financing was gradually introduced in the Czech Republic in 2010–2012. In 2013 the evaluation system was significantly adjusted and strengthened according to the “peer review” principle, which gives substantial weight to qualitative criteria. The results of science and research published in the Czech Republic in all fields of science in the years 2013–2015 were evaluated according to this evaluation system called “Metodika13+”, the principles of which have been described in detail by the author. The evaluation was done in the years 2014–2016 with the assumption of moderate extension into the beginning of 2017. The author very positively evaluates the fact that in this system the evaluation is done exclusively by important members of the research communities, who were proposed for this work by the research institutions. No “professional evaluator”, who has not produced any significant scientific results himself, can express his view on the quality of scientific results. All substantial data are publicly accessible, including the actual results, their evaluation in terms of points and the names of the members of the evaluation panel, so that the quality of the work of the evaluation panel can be retrospectively judged by the expert community. These facts guarantee a relatively high level of objective evaluation. In the conclusion of the study, the author gives a brief review of the qualitative division of the published results from the field of “history” in the Czech Republic. In 2013 a total of 1862 results appeared and in 2014 a total of 1781 results, but the total number of results for 2015 is still not available. He cites specific book titles, which were evaluated by this method as the most important scientific achievements of Czech historiography in the evaluated years.

Key words: History. Evaluation of results. Methods of evaluation. Financing of science and research. Czech Republic, 2013–2016.

S různými modely a formami hodnocení své vlastní práce se historik – vědec setkává po celou svou odbornou kariéru. Badatel s delší časovou životní zkušeností (nemohu napsat „dostatečně starý“, protože by to někdo mohl interpretovat jako kritérium diskriminace) tedy může lépe srovnávat, k jakým postupným změnám v této oblasti dochází, a jak se takový vývoj projevuje na jeho vlastních výsledcích. Není žádným tajemstvím, že

každý dlouhodobě fungující hodnotící systém může výsledky vědy a výzkumu zpětně hodnotit (oceňovat, škálovat, kritizovat), ale zároveň ovlivňuje jejich formu v době přítomné i budoucí. Značná část vědeckých pracovníků více či méně dobrovolně postupně přizpůsobuje podobu svých vědeckých výsledků té formě výstupu, která ve fungujícím hodnotícím systému přináší jednoznačný či dokonce nejvyšší přínos (například bodový či zprostředkovaně finanční).

V přírodních a technických vědách je to jednodušší, neboť jejich základní oborově akceptovanou formou výstupu jsou již tradičně vědecké časopisecké studie, jejichž pomyslná kvalita se již řadu let měří formou různých impaktových hodnot a indexů citovanosti. Smysl tohoto modelu už je dnes sice po právu zpochybňován (vůbec nevznikl se záměrem hodnotit kvalitu vědeckých výsledků), neboť různá podnikatelská „citační bratrstva“, která nemají s vědou a výzkumem mnoho společného, a tzv. predátorské časopisy, které dokázaly využít nedokonalosti celého systému ke svému obohacování, zpochybňují samotné základy tohoto systému. Ale nic lepšího pro tyto vědní obory zatím nikdo nevymyslel. Navíc se to snadno počítá a výsledky jsou dobře přehledné v různých tabulkách a žebříčcích, proto přírodní a technické obory stále akceptují ony „impaktové indexy“ jako významné kritérium při posuzování kvality dílčího výstupu i jeho autora.

Historických věd se tento problém dlouho vůbec netýkal, protože nějaký obecný systém porovnávání kvality v minulých desetiletích neexistoval. Bylo tomu tak do značné míry ze důvodů ryze objektivních, neboť technické a humanitní obory se podstatně liší ve formách výsledku, které jsou považovány za nejdůležitější. V historických vědách je tradičně považována za nejhodnotnější výsledek autorská knižní monografie, ve které se koncentruje často mnohaletý základní pramenný a interpretační výstup, nikoli časopisecké články, které jsou obvykle důležitými, ale přeci jen dílčími výstupy autorského historického výzkumu, dlouhodobě směřovaného obvykle až k souhrnné knize. A podle čeho byste chtěli hodnotit, která historická kniha je lepší než ostatní? Podle citací těžko, protože u našeho oboru většinou dlouhou dobu trvá, než se na výsledky, publikované v jedné knize, začnou odkazovat ostatní autoři ve svých publikacích. Jistou váhu mají samozřejmě recenze, ale u nich pochopitelně v podstatné míře záleží na kvalitě samotného recenzenta.

Přesto i humanitní obory musely postupně zvažovat vznik nějakého systému, který by umožňoval alespoň rámcově porovnávat úroveň dosažených výsledků vědy a výzkumu. Konkrétnější podobu tento proces získal až po rozdělení Československa (1993), nicméně řadu let byla situace v obou zemích velmi podobná a jisté systémové shody nalézáme v modelech hodnocení a financování vědy a výzkumu i v současné Slovenské republice a v České republice. Proto se domnívám, že určité shrnutí postupného vývoje hodnocení výsledků vědy a výzkumu v oboru „Historie“, který zatím v České republice vyvrcholil aplikací tzv. „Metodiky13+“ v letech 2013–2016, by mohlo být v některých ohledech zajímavé i pro slovenskou historickou obec.¹ Dovoluji si přistoupit k tomuto shrnutí i z toho důvodu, že jsem měl možnost být při jednáních, která vznik současného

1 Tento text je rozšířenou verzí stejnojmenného referátu, předneseného na XV. zjazdu Slovenské historickej spoločnosti ve Skalici dne 12. května 2016.

českého systému hodnocení výsledků vědy a výzkumu v oboru „Historie“ provázela, a v současné době jsem sám součástí tohoto hodnotícího systému.²

Díky uvolnění politických poměrů po roce 1989 si v tehdejší Československu najednou mohl vydávat kdo chtěl, co chtěl. Odpadla bariéra dlouhého schvalovacího procesu předkládaných rukopisů u velkých nakladatelství, protože stačilo jen mít k dispozici dostatečné finanční zdroje a mohli jste si publikovat cokoli. Na knižním trhu se vyojilo velké množství nových soukromých nakladatelů a o historická témata ze starších a novějších dějin byl velký zájem. Historické knihy se tehdy ještě dobře prodávaly i v mnohatisíkových nákladech. I pro renomované historiky bylo tehdy jednodušší vydávat své knihy u aktivních nových nakladatelství (která dokázala autorům i slušně zaplatit), než čekat řadu let na vydání své publikace v akademických vědeckých nakladatelstvích, neboť veřejné vysoké školy i akademie věd tehdy zoufale zápasily s nedostatkem peněz i na udržení základního provozu.

Konkrétní publikační výsledky vědeckého výzkumu neměly v polovině devadesátých let v případě humanitních oborů žádný přímý vliv na systémové financování výzkumných organizací. Kvalita odborné publikační činnosti se v každé instituci posuzovala interně a nebylo možné ji srovnávat podle nějakého klíče s výsledky práce jiných pracovišť. Jistý informační potenciál v tomto směru skýtalo jen financování účelové, jehož hlavním poskytovatelem se stala Grantová agentura České republiky (1993), otevřená všem vědním oborům, včetně historie.

Oborové hodnotící panely GA ČR (ve kterých byla v rámci humanitních věd zastoupena historie dvakrát; jednou pro starší dějiny společně s archeologií; jednou pro novější dějiny) byly prvním odborným grémiem, které mělo za povinnost průřezově posuzovat předkládané projekty základního výzkumu, vyhodnotit jejich kvalitu a vybrat mezi nimi (i se zohledněním dřívějších publikačních výsledků jejich předkladatelů) ty nejlepší, které byly financovány zvlášť nad běžný rozpočet institucí, ve kterých řešitelé působili. Následnou fází (během řešení projektu a po jeho ukončení) pak bylo posouzení počtu a kvality dosažených výsledků a jejich relevance ve vztahu k původně schválenému projektu.

To byla svým způsobem přelomová novinka v hodnocení kvality výsledků výzkumu v historických vědách, neboť na žádné jiné úrovni se tehdy nedaly navzájem porovnávat vědecké výsledky mezi institucemi odlišného typu. Ani nebyla k dispozici data, která by takové srovnání umožňovala. Nově se formující Akademie věd České republiky si postupně vytvářela svůj vlastní evaluační systém (jehož cílem však bylo jen hodnocení uvnitř vlastní instituce bez srovnání s kvalitou výsledků, dosažených na jiných pracovištích), u veřejných vysokých škol byl zájem o nějaké oborové srovnání minimální, neboť taková aktivita nijak neovlivňovala institucionální financování pracoviště. Účelové financování (pomocí dílčích projektů základního výzkumu) sice zdaleka nepokrývalo

2 Autor zastával v letech 2007–2013 po dvě funkční období post předsedy Sdružení historiků České republiky a zároveň (v letech 2007–2015) byl děkanem Filosofické fakulty Univerzity Pardubice. V současné době je předsedou Českého národního komitétu historiků (od 2013) a prorektorem pro rozvoj Univerzity Pardubice (od 2015). V rámci stávajícího hodnotícího systému vědy a výzkumu zastává pozici předsedy jednoho ze dvou hodnotících a verifikačních panelů pro společenské a humanitní vědy (SHVa), zahrnujícího pět oborových oblastí: Historie (AB); Právní vědy (AG); Jazykověda (AI), Písemnictví (AJ) a Umění (AL).

plošně všechny instituce, ale k oborovým hodnotícím panelům přicházely každý rok žádosti o finanční podporu základního výzkumu alespoň od těch institucí a badatelů, kteří sami o aktivní vědeckou činnost usilovali. I když řada navržených projektů nemohla být financována (ať už v důsledku jejich špatné kvality či kvůli finančním limitům), tehdy podávané projekty GA ČR a jejich navrhovatelé (případně řešitelé, pokud byl projekt úspěšný) představovaly poměrně reprezentativní vzorek tehdejších vědecky aktivních členů historické obce, mezi nimiž oborový panel (složený většinou z renomovaných historiků střední či starší generace) musel podle stanovených kritérií vybrat jen ty nejlepší. Již to byl důležitý krok při úvahách o tom, jaká kvalitativní kritéria by v případě historických věd měla být brána v potaz.

Základem k jakémukoli dlouhodobému hodnocení výsledků vědy a výzkumu je však systematická evidence těchto výsledků. Nutná potřeba takového systému nastala až za situace, kdy se připravovala změna financování veřejných vysokých škol. Ty byly v České republice od roku 1993 financovány z podstatné části na základě kvantitativního kritéria, tedy podle počtu studentů. Určitou setrvačností tak přežíval starší model z dob socialistického Československa, ve kterém měly vysoké školy hlavně vzdělávat (proto byly financovány hlavně podle počtu studentů, nikoli podle kvality vědy a výzkumu), zatímco základní vědecký výzkum byl hlavní doménou akademických ústavů. Tento zažitý model se měnil jen postupně a složitě.

Hlavní formou podpory vědy a výzkumu na veřejných vysokých školách se počátkem nového tisíciletí staly tzv. výzkumné záměry. Jednalo se o střednědobé (zpravidla pětileté) obecněji formované oblasti přednostního vědeckého výzkumu, který měl být na daném pracovišti rozvíjen a finančně podpořen. O přidělení výzkumných záměrů se jednotlivá pracoviště ucházela projektovým způsobem, tedy rozhodující kritérium představovaly cíle, jakých chce řešitelské pracoviště dosáhnout (dříve dosažené výsledky hrály při rozhodování o udělení jen podpůrnou úlohu).

V zájmu průběžné evidence všech projektů vědy a výzkumu a výsledků, které byly v rámci těchto projektů dosaženy, byla roku 2002 přijata nová zákonná norma,³ která upravovala systematické budování dvou veřejně přístupných informačních databází:

1) Centrální evidence projektů (CEP), ve které jsou zaznamenány všechny projekty, podpořené z veřejných zdrojů od roku 1993.

2) Registr individuálních výsledků vědy a výzkumu (RIV), ve kterém jsou evidovány všechny výsledky vědy a výzkumu, vzniklé v rámci řešení projektů, evidovaných v CEP.

Od vzniku těchto databází vedla ještě dlouhá cesta k jejich efektivnímu využití v hodnotícím procesu. I v případě historických věd byly do systému vkládány publikační výsledky, vzniklé v rámci řešení projektů, ale nebyl důvod nějak plošně posuzovat jejich kvalitu a pro příslušné instituce ani nebylo příliš významné, zda je tato evidence kompletní či věcně správná, protože na kompletnosti či kvalitě těchto výsledků vlastně financování vůbec nezáviselo. Ale již jen samotná skutečnost, že vědecké výsledky všech institucí, které byly příjemcem veřejných dotačních zdrojů, byly někde průběžně evidovány a tato databáze byla veřejně přístupná, měla jistý psychologický efekt. S odstupem několika desetiletí bude jistě pro budoucí generace historiků zajímavé, jaký

3 Ustanovení §12, §31 a §32 zákona č. 130/2002/Sb.

byl v institucích různého typu v té době⁴ poměr mezi objemem finančních prostředků, poskytnutých z veřejných zdrojů, a kvalitou vykázaných výsledků. Ze srovnání těchto veřejně dostupných dat lze totiž logicky usuzovat, že řada institucí si díky tzv. výzkumným záměrům mohla jen pokrýt výpadky ve svém běžném rozpočtu a na skutečný základní vědecký výzkum již mnoho peněz nezbývalo.

Také tato skutečnost (kterou lze pochopitelně jen obtížně zpětně dokazovat, byť byla součástí obecného povědomí o fungování některých „výzkumných záměrů“) byla podnětem pro zásadní změnu, jejímž cílem bylo v České republice přesunout těžiště financování vědy z veřejných prostředků od převažujícího modelu účelového (na základě projektů se financuje činnost, kterou někdo teprve slibuje vykonat, přičemž se výběrově dostane jen na některé) více k modelu institucionálnímu (výzkumným organizacím se rozdělí peníze na vědu a výzkum podle předem určeného systému, jehož základem jsou výsledky již dosažené v minulosti).

Po vyhodnocení zkušeností z prvního období „výzkumných záměrů“ (2002–2007) začal být připravován nový model financování, jehož základem se staly výsledky evidované (vždy za předchozí pětileté období) v systému RIV. Zjednodušeně řečeno: Každému evidovanému výsledku byla stanovena konkrétní bodová hodnota. Podle počtu dosažených bodů pak byly finanční prostředky proporčně přiděleny konkrétním institucím, patřícím mezi tzv. výzkumné organizace v rámci rozpočtové kapitoly, určené na rozvoj výzkumné organizace (RVO). „Bodován“ a finančně hodnocen tedy nebyl každý výsledek evidovaný v systému RIV, ale jen takový, který vykazaly instituce, splňující zákonnou definici „výzkumné organizace“.

Vcelku jednoznačně bylo možné vymezit, kdo patří mezi „výzkumné organizace“, které se mohou ucházet o tento zdroj institucionálního financování: Především veřejné vysoké školy a Akademie věd ČR; v menší míře resortní instituce, zřizované přímo jednotlivými ministerstvy (v případě oboru „Historie“ tedy do této skupiny spadá např. Národní museum v Praze apod.) a některé další. Mnohem složitější však byla jednání o tom, jaké výsledky se mají bodovat a jak má být nastaven bodový poměr, od kterého se ve výsledku bude odvíjet objem udělených finančních prostředků v rámci RVO.

Původní představy politické reprezentace (která ve výsledku o takových záležitostech rozhoduje)⁵ byly skutečně takové, že se vytvoří jeden společný hodnotící model, podle kterého se budou „bodovat“ všechny vědní obory bez ohledu na jejich specifika. Vzhledem k tomu, že přírodní a technické vědy už tehdy akceptovaly jako svou hlavní platformu téměř výhradně impaktované časopisy (v naprosté většině zahraniční a jazykově anglické), vcelku reálně hrozilo nebezpečí, že za výstupy základního vědeckého výzkumu (tj. výsledky bodované, které budou generovat následnou finanční podporu na RVO) budou přes protesty vědců z oblasti humanitních a společenských věd schváleny

4 První „pětiletka“ výzkumných záměrů byla financována v letech 2002–2007; druhé období v letech 2007–2012 (od roku 2010 však již probíhal postupný přechod na financování).

5 Konkrétní podobu systému hodnocení vědy a výzkumu v České republice formuluje Rada vlády pro vědu a výzkum (RVVI), která také má garantovat zdárný průběh hodnocení v souladu se stávající legislativou. Je tvořena zčásti zástupci politické reprezentace, zčásti významnými osobnostmi vědeckého světa. Nynější personální složení RVVI viz <http://www.vyzkum.cz/FrontMedailonek.aspx?idsekce=662&kod=RA-DA>.

pouze vědecké články publikované v impaktovaných časopisech. V letech 2007–2008 proto na české vědecké scéně probíhal navenek skrytý, ale poměrně složitý spor o to, jaké formy výstupů budou napříště akceptovány jako „skutečná věda“, hodná následné finanční podpory.

Za obranu humanitních a společenských věd tehdy do této diskuse aktivně vstupovalo společné grémium děkanů filosofických fakult České republiky (které už v té době mělo ustavenou neformální organizační platformu a scházelo se pravidelně každého půl roku střídavě na různých filosofických fakultách v ČR), resp. s vědomím aktivní podpory všech ostatních děkanů a děkanek do těchto jednání vstupoval tehdejší děkan pražské FF UK, historik doc. PhDr. Michal Stehlík, PhD.⁶ Rozhodující roli v pozitivním výsledku těchto jednání však nakonec sehrál především tehdejší místopředseda Akademie věd ČR pro III. vědní oblast (humanitní a společenské vědy), významný český historik prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc. Hlavně jeho zásluhou se podařilo výsledný model hodnocení nastavit již v této fázi jako oborově duální, ve kterém byla pro okruh humanitních a společenských věd formulována mírně odlišná kritéria výběru hodnocených výsledků a jejich bodové váhy ve srovnání s obory přírodovědnými a technickými. V této fázi nešlo ještě o přesnější oborovou specifikaci, ale o základní východisko, že nelze všechny vědní obory sesypat „do jednoho pytle“, už bylo tímto rozhodnutím akceptováno, což umožnilo později na základě dalších zkušeností prosadit skutečnou oborovou specifikaci hodnocení v rámci „Metodiky13+“ (o tom níže).

Pro obor „Historie“ přinášela tato první verze hodnotícího systému jisté výhody i nevýhody. Vysoké bodové hodnocení zůstávalo zachováno pro články publikované v časopisech evidovaných v celosvětové databázi Web of Science, kterých je však i v rámci celosvětové historiografie relativně málo. Pro obory humanitní a sociální mají větší smysl vědecké časopisecké databáze SCOPUS, ale především databáze ERIH (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences). Ta eviduje jen časopisy z oborů humanitních a společenských věd, zařazovaných tehdy do zmíněné databáze poměrně složitým systémem mezinárodních výběrových komisí. Tento argument byl v přípravných jednáních uznán a český hodnotící systém akceptoval databázi ERIH jako dostatečně reprezentativní a přejal i její tehdejší vnitřní rozdělení⁷ na tři skupiny podle významové relevance: A) významný mezinárodní časopis (30 bodů); B) významný národní časopis s mezinárodním přesahem (20 bodů) a C) významný národní časopis (10 bodů). V databázi ERIH bylo v době postupného zavádění nového systému hodnocení evidováno pro obor Historie evidováno jen asi 10 časopisů vydávaných v České republice. Na žádost oborové komunity tak byl vytvořen ještě zvláštní *Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR*, tedy těch periodik, která splňují určitá základní kritéria, předpokládaná u časopisů vědeckého zaměření (doba a periodicitu vydávání, složení redakčních rad, systém recenzování příspěvků atd.), ale nejsou evido-

6 Prohlášení děkanů všech filosofických fakult České republiky z jejich jednání v Pardubicích z 24. října 2007 viz <http://www.michalstehlik.cz/v-mediich-4-dekani-filozofickych-fakult-Ceske-republiky-vyjadri-li-sve-znepokojeni-nad-systematickym-podcenovanim-humanitnich-ved-v-Cr>.

7 Aktualizovaná verze této databáze „ERIH+“ již nově zařazované časopisy do těchto tří částí nečlení, ale u těch původně evidovaných je zachovává. Proto i česká „Metodika13+“ s tímto členěním stále počítá. Viz <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/>.

vána v zahraničních databázích. Vědecké studie publikované v časopisech zařazených do této „národní databáze“,⁸ byly v první fázi hodnotícího systému „oceněny“ na stejné úrovni jako v kategorii „C“ databáze ERIH, tedy 10 bodů.

Pro obor „Historie“ však představují nejvýznamnější výstup vědy a výzkumu pochopitelně autorské odborné monografie, tedy knihy (které pro obory přírodovědné a technické z hlediska vědeckého vlastně žádný význam nemají, neboť se nehodí jako forma publikování aktuálních vědeckých výsledků). Jednotlivému výsledku v kategorii „odborná monografie“ bylo přiznána hodnota 40 bodů. Tento bodový poměr (článek = 10; kniha = 40; tedy 1 kniha = 4 články) byl inspirován starším modelem britským, který však vycházel z předpokladu, že se započítávají výsledky již svým způsobem „přebrané“, procházející určitým kvalitativním sítím.

Nový systém hodnocení se do financování výzkumných organizací začal konkrétně promítat od fiskálního roku 2010, kdy byla jako základ výpočtu peněz získaných na RVO započítána bodová hodnota výsledků publikovaných v letech 2004–2008. Přechodné období bylo tříleté: V roce 2010 byla podle nové metodiky rozdělena třetina peněz; zbylé dvě třetiny podle starých „výzkumných záměrů“. V roce 2011, naopak, dvě třetiny podle nové metodiky a třetina podle „výzkumných záměrů“ (výsledky za léta 2005–2009). Od roku 2012 už byla bodová hodnota výsledků za léta 2006–2010 zohledněna ve financování v rámci položky RVO v plném rozsahu.

Ve srovnání s předchozím financováním prostřednictvím „výzkumných záměrů“ měl tento nový systém několik nesporných výhod. Více zohledňoval dosažené výsledky a byl tedy mnohem stabilnější vůči subjektivnímu ovlivňování „zvenčí“, neboť jen mechanicky přepočítal data vložená do systému. Tato data, jakkoli v některých případech sporná, byla veřejně přístupná. Každý si tedy mohl (i zpětně za několik let) ověřit, jaký konkrétní článek či kniha byly vykázány jako výsledek základního vědeckého výzkumu. Pokud někdo vůbec nepublikoval žádné vědecké výsledky, nemohl ani očekávat žádné finanční prostředky na RVO (což v předchozích systémech financování zas až tak úplně neplatilo).

Z hlediska financování výzkumných organizací byl tento systém mnohem stabilnější než financování projektové („výzkumné záměry“), neboť rok od roku se měnila jen pětina posuzovaných výsledků (z pětiletého období se odčítaly výsledky na nejstarší rok a přičítaly se výsledky za další nový rok). Každý dopředu mohl poměrně přesně předpokládat, jaká proporční změna u této položky rozpočtu nastane, neboť věděl, kolik bodů se mu „odečte“ za nejstarší rok hodnocení a také věděl, kolik bodů získal v nově započítaném nejmladším roce. Dopředu jen nebylo jasné, jaký objem financí na RVO bude ze státního rozpočtu uvolněn.

Hlavním problémem celého systému byla však absence kvalitativního kritéria, žádoucího především u hodnocení odborných monografií. Jisté vstupní síto bylo sice nastaveno, ale mělo pouze formálně-technickou podobu. Z hodnocení byly vyřazovány výsledky, které podle názoru blíže nespecifikované kontrolní skupiny (konkrétní jména nebyla známa) nesplňovaly základní definiční kritéria (například vědecká kniha mohla

8 Aktuálně platný seznam (pro články vydané v roce 2015) viz <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=733439>.

být z hodnocení vyřazena, když neměla cizojazyčné resumé). Vůči takovému vyřazení z formálních důvodů bylo možné se odvolat. Nikdo však nebral v potaz odbornou kvalitu. Pokud byly splněny formální podmínky, měly všechny knihy stejné bodové hodnocení: kus jako kus.

Právě absence jakéhokoli kvalitativního kritéria se ukázala být hlavní slabinou tohoto nového českého systému, kterému se brzy začalo (trochu hanlivě) říkat „kafemlejnek“. Tedy pomyslný „stroj na peníze“, do kterého se nasypou výsledky (kávová zrna) různé kvality a jsou „semlety“, aniž by někoho zajímalo, jaká byla jejich vstupní kvalita. To se začalo brzy projevovat zvláště u knih, kdy začal mezi předkládanými výsledky výrazně početně růst podíl malých knih o nevelkém rozsahu, blížícímu se limitní hranici definice výsledku (50 tištěných stran). To byla pochopitelně logická evoluční reakce části oborové komunity na chybu v systému, který bodově (a následně i finančně) hodnotil kompilační brožurku s minimální vnitřní vědeckou hodnotou, sepsanou za pár dní (pokud splňovala formální kritéria definice druhu), stejně, jako náročnou monografii o mnoha stovkách stran, vydanou třeba i v cizím jazyce, na které autor pracoval řadu let.

Přítom se nejednalo o žádné malé peníze: I když „finanční hodnotu“ jednoho bodu v systému RIV lze jen těžko exaktně vyjádřit (každý rok se měnila a závisela také na typu výzkumné organizace), jednoduchým propočtem bylo možné dojít k závěru, že jeden RIV-ový bod přinášel každoročně do rozpočtu výzkumné organizace okolo 2,5-3 tisíc Korun českých (tedy v roce 2012 cca 100-120 euro). Pokud si bodové hodnocení jedné knihy (jakékoliv) vynásobíte touto částkou (s vyhlídkou, že tato suma bude generována pravidelně po pět let), pak je logické, že podnikavější „manažeři vědy“ si rychle spočítali „finanční výnosnost“ masové produkce drobných brožurek, vydávaných za vědecký výsledek.

Druhým problémem, který se týkal ve značné míře právě oboru „Historie“, byla skutečnost, že jako zvláštní typ výstupu byl definován „článek ve sborníku“, ale „sborníkem“ se z definice rozuměly jen publikační výstupy sborníkového typu, evidovaného v databázi Thomson Reuters⁹ – tedy znovu hlavně publikace spíše technického či přírodovědného charakteru, publikované převážně anglicky. Naprostá většina běžných českých konferenčních sborníků tuto definici splňovat nemohla, proto z hodnocení vědy a výzkumu fakticky vypadl jeden významný oborový segment publikační činnosti. Slovo „sborník“ se na českých historických pracovištích skoro téměř nesmělo vyslovovat a pro publikace tohoto typu se začalo užívat označení „kolektivní monografie“, jen aby běžné (i kvalitní) sborníkové konferenční příspěvky mohly být vykazovány v systému hodnocení jako „kapitola v odborné monografii“.

Už v roce 2012, kdy byly finanční prostředky na rozvoj výzkumných organizací poprvé poskytovány v plném rozsahu na základě „RIV-ových bodů“ (tedy podle tzv. kafemlejnků), bylo zřejmé, že chyby v systému je třeba odstranit. Na základě široké diskuse mezi oborovými i institucionálními reprezentacemi české vědy vznikl výrazně upravený

9 Toto omezení nebylo přímo součástí původního textu metodiky, ale bylo do něj doplněno jako „Upřesnění pro účely hodnocení“ takto: „*Hodnoceny budou pouze autorské Příspěvky ... ve sbornících evidovaných v databázi Conference Proceedings Citation Index – Science nebo Social Science et Humanities (dříve ISI Proceedings) společnosti Thomson Reuters.*“ Viz http://www.vyzkum.cz/storage/attachment/6C3904BF6E0313DE7164DB396F7F37B7/Metodika%202009_schv%C3%A1leno.pdf.

nový model hodnocení, pracovně nazývaný „Metodika 13+“. O její výslednou podobu a prosazení do praxe se významně zasloužil tehdejší místopředseda RVVI, chemik prof. Ing. Jiří Málek, DrSc., proto se tomuto systému nyní říká také „Málkova metodika“.¹⁰

V novém systému zůstaly zachovány výhody starého modelu hodnocení (především fungující databáze, veřejný přístup k těmto informacím a přímá úměra mezi rozsahem vědecké produkce a množstvím finančních prostředků na RVO), zároveň však byla odstraněna většina oprávněně kritizovaných nedostatků systému. Podle „Metodiky 13+“ byly výsledky vědy a výzkumu poprvé v České republice hodnoceny v průběhu roku 2014, kdy se hodnotily výsledky vykázané do systému RIV v předchozím roce 2013. Druhé hodnocení (výsledky vykázané za rok 2014) proběhlo na jaře 2016. Třetí hodnocení (výsledky vykázané za rok 2015) je plánováno na přelomu let 2016–2017.

Nová metodika hodnotí různé typy výsledků v rámci tří tzv. pilířů, jejichž prostřednictvím do rozpočtu výzkumných organizací putuje přesně specifikovaná část dotačních prostředků na RVO. Plošné posouzení všech výsledků, vykázaných do systému RIV, které se bodově započítávají, probíhá v tzv. I.pilíři (na který bylo alokováno 72,5 % finančních prostředků na RVO). Novinkou bylo zavedení tzv. II. pilíře, jehož cílem je vybrat omezený počet excelentních výsledků vědy a výzkumu v ČR za daný rok bez ohledu na vědní obor, ve kterém vznikly, a mezi výzkumné organizace, kde tyto výsledky vznikly, rozdělí 10% finančních prostředků, určených na RVO. Poslední III. pilíř nemá pro obor „Historie“ příliš velký význam, neboť jeho prostřednictvím je financován RVO v oblasti aplikovaného výzkumu (17,5 %).

Zásadní novinkou, týkající se všech zmíněných tří pilířů, bylo ustavení Oborových hodnotících a verifikačních panelů [OVHP], tvořených oborovými specialisty, jejichž úkolem bylo předložené výsledky hodnotit. Proces jejich ustavení byl sice složitý, ale poměrně logický. Nejprve byly všechny výzkumné organizace vyzvány, aby samy navrhly osoby, které podle jejich názoru jsou dostatečně odborně a lidsky způsobilé k tomu, aby mohly hodnotit výsledky práce svých oborových kolegů napříč celou Českou republikou. Teprve z těchto návrhů mohla RVVI jmenovat členy OVHP. Členem OVHP se tedy nemohl stát nikdo, kdo by nebyl na tuto pozici přímo nominován zevnitř příslušné oborové komunity. To je podle mého názoru velmi důležitá okolnost, která výrazně zvyšuje věrohodnost celého hodnotícího procesu. Jména všech členů OVHP byla zároveň zveřejněna a jsou stále veřejně k dispozici.¹¹

Další novinkou byla výrazná oborová specifikace hodnotícího procesu. Každá oborová skupina si mohla do značné míry sama stanovit, který typ výsledků je pro ni důležitý a jakou má mít v hodnocení váhu. Konečně se podařilo prosadit logický závěr (který snad není třeba nijak zvlášť vysvětlovat), že například v případě hudební vědy asi budou významnější jiné typy výsledků, než u kvantové fyziky. Jednotlivé oborové skupiny si vymezily okruh publikačních výsledků, které chtějí v rámci hodnocení základního výzkumu započítávat. Proto například již jen obory humanitní (ale nikoli třeba sociologie

10 Oficiální název tohoto dokumentu zní *Metodika hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platná pro léta 2013 až 2016)*. Plný text je k dispozici na <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=713860>.

11 Viz <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=713860>.

či ekonomie) trvaly na tom, že jako hodnocený výsledek má zůstat článek publikovaný v časopise zařazeném v „národním“ seznamu. Fyzika, biologie, chemie a lékařské vědy se rozhodly, že v jejich případě má vědeckou hodnotu jen článek publikovaný v impaktovaném časopise (databáze Web of Science) a žádný jiný typ výsledku se hodnotit nemá. Technika, informatika, zemědělské vědy, vědy o Zemi a matematika navíc ještě akceptovaly články v časopisech evidovaných v databázi SCOPUS, knižní publikace (včetně kapitol v knihách) a také sborníky evidované v databázi Thomson Reuters (s výjimkou věd o Zemi). Skupina společenských věd (ekonomie, psychologie, sociologie, demografie, městské, oblastní a dopravní plánování, bezpečnost a ochrana zdraví) navíc akceptuje ještě časopisy zařazené v databázi ERIH. Celou škálu výše zmíněných výstupů, doplněnou navíc ještě o časopisy zařazené v „národním seznamu“, tak akceptují již jen obory humanitní.

Ke snadnější mezioborové dohodě přispěla také skutečnost, že na základě pečlivého vyhodnocení předchozího vývoje došlo k proporčnímu rozdělení celkového počtu RIV-ových bodů, z něhož na obory společenské a humanitní připadlo 15 %. Jednotlivé oborové skupiny si tedy nadále množstvím vykázaných výsledků navzájem nekonkurují. Například nepřiměřeně vysoký počet vykázaných výsledků v oboru „Archeologie“ nijak neovlivní obor „Chemie“, ale pouze způsobí určitý výkyv uvnitř oborové skupiny, do které je obor „Archeologie“ zařazen. K tomu, aby k takovým výkyvům nedocházelo, slouží především nový prvek celého systému, a tím je zohlednění kvalitativního kritéria.

Pokusme se krátce shrnout, jak probíhalo plošné hodnocení publikačních výsledků celé oborové komunity (tedy všech výsledků vykázaných v České republice za jeden kalendářní rok) v rámci oboru „Historie“. Tento proces probíhal v rámci výše zmíněného I. pilíře hodnotícího systému, ve kterém je obor „Historie“ zařazen spolu se čtyřmi dalšími obory v rámci OVHP, nazvaného „Společenské a humanitní vědy – a“ (SHVa).¹² Tento panel, jehož řízením byl Radou vlády pro vědu a výzkum pověřen autor tohoto textu, měl v době zahájení své činnosti roku 2014 celkem 65 členů, rozdělených do pěti oborových subpanelů. Oborový subpanel „Historie“ tvořilo jedenáct historiků: Doležalová Eva (Historický ústav AV ČR Praha); Charvát Petr (Filosofická fakulta ZČU Plzeň), Kučera Jaroslav (Fakulta sociálních věd UK Praha), Marek Pavel (Filosofická fakulta UP Olomouc); Mücke Pavel (Ústav soudobých dějin AV ČR Praha); Mynářová Jana (Český egyptologický ústav); Pokorná Magdaléna (Filosofická fakulta UK Praha); Stejskal Jan (Filosofická fakulta UP Olomouc); Sulitková Ludmila (Filosofická fakulta UJEP Ústí nad Labem), Svoboda Rudolf (Filosofická fakulta JČU České Budějovice) a Vorel Petr (Filosofická fakulta UPa Pardubice). V tomto složení pracoval oborový subpanel „Historie“ po celou dobu, jen byl rozšířen (2016) o dva specialisty na moderní a soudobé dějiny, neboť pro toto období je vykazován zdaleka největší počet výsledků. Novými členy SHVa se stali Jana Čechurová (Filosofická fakulta UK Praha) a Jiří Kocian (Ústav soudobých dějin UK Praha).

Postup hodnocení byl následující: Jednotlivým hodnotitelům byly přiřazeny konkrétní výsledky (články, knihy, kapitoly v knihách) v souladu s jejich specializací. Každý

12 Zbývající humanitní vědní obory této skupiny vytvářejí z technických důvodů (kvůli velkému počtu hodnocených výsledků) druhý panel nazvaný SHVb; sociální vědy byly seskupeny do panelu SHVc.

výsledek byl hodnocen nejméně dvěma členy panelu. Pokud se výsledky těchto dvou hodnocení podstatně lišily (rozdíl dvou stupňů nebo jedno hodnocení kladné a druhé záporné), byl určen třetí hodnotitel, jehož názor rozhodl.

V případě článků v recenzovaných časopisech, evidovaných v „národní“ databázi (výstup typu „J“) mělo hodnocení binární charakter („ano“ = 2 body nebo „ne“ = 0 bodů); role hodnotitelů byla tedy především verifikační. Jejich primárním úkolem nebylo posuzovat vědeckou kvalitu článků (od toho jsou redakční rady a recenzenti), ale ověřit, zda výstup odpovídá definici typu výsledku. Poměrně hojně byly totiž případy, kdy jako „vědecký článek“ byly vykazovány žánrově jiné typy textů (recenze, bibliografické přehledy, zprávy z konferencí), které se v časopisech pochopitelně také publikují, ale nejsou výsledky základního vědeckého výzkumu. Pouze v případě, kdy vykazovaný text zjevně nesplňoval základní kriteria odborného textu (byť byl v časopise zařazen v této kategorii), navrhovali hodnotitelé vyřazení takového výsledku, které však museli podrobně odůvodnit. Takové případy spíše poukazují na nedbalou práci redakce a možnou absenci řádného recenzního řízení. Podle „Metodiky13+“ odpovídaly kladně přijatému výsledku typu „J“ už jen 4 body (v předchozím „kafemlejnku“ to bylo 10 bodů); pokud však byl výsledek vyřazen jako neoprávněně vykázaný, přinesl té výzkumné organizaci, která jej vykazovala, adekvátní záporný bodový „výnos“ (tedy minus 4 body).

V případě knih bylo hodnocení složitější, protože hodnotitelé museli každý výsledek zařadit do hodnotové škály. Měli k dispozici 4 možnosti: Mohli udělit 3 body (výjimečně kvalitní odborná kniha, přinášející nadstandardní vědecké výsledky); 2 body (standardní kvalitní výstup vědy a výzkumu); 1 bod (kniha, kterou je ještě možné akceptovat jako výsledek základního výzkumu) a 0 bodů (publikace, které nesplňuje kriteria, kladená na odbornou knihu a nemá nový vědecký přínos).¹³ Součtem dvou platných hodnocení tak mohlo vzniknout celkem 6 stupňů škálového hodnocení, ke kterým příslušelo poměrně široké bodové rozpětí od „+120“ až po „-20“ takto: 6 = +120 bodů; 5 = +80 bodů; 4 = +40 bodů; 3 = +22 bodů; 2 = +4 body; 0 = -20 bodů. Takto strukturovaná hodnotící škála umožňuje výrazně bodově ohodnotit knižní monografie mimořádné kvality, akceptovat jako jednoduchý výsledek základního výzkumu i publikované začátečnické práce nadaných studentů (a přiznat jim jen malé, ale kladné bodové hodnocení) a vyřadit publikace, které se za vědecké výstupy jen vydávají (a jejich neoprávněně vykázaní sankcionovat zápornými body).

Stejný princip je použit také u kategorie „C“ (kapitola v odborné knize), pouze s tím upřesněním, že každé kapitole je individuálně přiznávána jen poměrná část bodového hodnocení, odpovídající jejímu rozsahu v rámci hodnocené knihy. Tedy má-li kniha 200 stran a hodnocená kapitola 40 stran, náleží hodnocené kapitole jedna pětina (20 %) příslušného bodového hodnocení. V rámci „Metodiky13+“ byl zaveden termín „odborná kniha“ (namísto dřívějšího „monografie“) mimo jiné i z toho důvodu, aby si mohly jednotlivé vědní obory samy přesněji specifikovat (pochopitelně v rámci „mantinelů“

13 V průběhu hodnocení byla ještě zavedena kategorie „technická nula“ pro ty případy, kdy vykázaný výsledek nebyl předložen ve fyzické podobě k hodnocení, resp. nebyl ze strany vykazující výzkumné organizace dodán do Národní knihovny v Praze. V takovém případě byl výsledek vyřazen z hodnotícího procesu, ale nebyly mu připsány „záporné body“, protože nemohl být hodnocen.

daných samotnou metodikou), který výstup je v rámci oborových standardů možno akceptovat jako „odbornou knihu“ a který nikoli (bez ohledu na to, zda v názvu či v podtitulu obsahuje slovo „sborník“). Kvalitní sborníky z vědeckých konferencí, které v našem oboru představují významnou a běžnou formu vědeckého výstupu, tak bylo možné v rámci hodnocení akceptovat jako „odborné knihy“, pokud splňovaly i formální kritéria kladená na tento typ výsledku. Stejně tak bylo možné akceptovat i některé výstupy, kterým chyběl některý z méně významných definičních atributů, pokud to nesnižovalo samotnou kvalitativní podstatu výsledku. Je přeci zcela nelogické, aby byla z hodnocení vyřazena vědecká monografie, vydaná francouzsky v Paříži, jenom proto, že v ní hodnotitel nenalezl cizojazyčné resumé. Díky výraznému posílení prvku „peer review“ v procesu hodnocení se podařilo výše popsaný problém se „sborníky“ (který vznikl jen v důsledku toho, že slovo „sborník“ bylo v předchozím modelu automaticky spojeno s výstupy tohoto typu v přírodních a technických vědách) v rámci oborového subpanelu „Historie“ přijatelnou formou vyřešit.

Souhrnně lze základní bodovou škálu „Metodiky13+“ pro obor „Historie“ shrnout takto:

Typ výsledku	Hodnocení	možný bodový výsledek / počet udělených bodů (norma)					
		0	2	3	4	5	6
Jrec (článek v recenzovaném časopisu vedeném v „národním seznamu“)	binární (0-1)	-4	4	-	-	-	-
B („odborná kniha“)	škálové (0-3)	-20	4	22	40	80	120
C („kapitola v odborné knize“)	škálové (0-3)	Jako „B“, ale jen podle % rozsahu knihy					

V tabulce zmíněné „normativní body“ však ještě nejsou totožné s body „RIV-ovými“ (od kterých se odvozuje finanční dotace na RVO), a to právě v důsledku limitního uzavření celkového počtu RIV-ových bodů v rámci jednotlivých oborových skupin. Jednoduše řečeno: Čím více hodně bodovaných výsledků, tím menší je celková „RIV-ová“ hodnota takto generovaných „normativních bodů“. Například při hodnocení v roce 2014: Odborná kniha, která získala v rámci SHVa hodnocení „5 = 90 bodů“, generovala výzkumné organizaci konečných 66 bodů „RIV-ových“. Právě proto je základní bodová škála u kategorie „B“ nastavena tak široce (u akceptovaných výsledků od 4 do 120 bodů, tedy až třicetinasobek), aby nebylo možné nahradit kvalitu kvantitou (tj. aby bylo výhodnější publikovat malý počet hodnotných výsledků, než velké množství drobných prací malé vědecké hodnoty).

Podle „Metodiky13+“ zatím proběhla dvě kola hodnocení s následujícími souhrnnými výsledky:

AB – historie (2013)	Hodnocené výsledky							celkem
	6	5	4	3	2	0	0 - technická	
B – odborná kniha	6	23	166	68	31	3	5	302
C – kapitola v od. knize	3	17	443	211	98	45	10	827
J – článek v „nár. čas.“	-	-	-	-	666	67	-	733
Celkem výsledků	9	40	609	279	795	115	15	1862

AB – historie (2014)	Hodnocené výsledky							celkem
	6	5	4	3	2	0	0 - technická	
B – odborná kniha	3	26	124	54	35	13	2	257
C – kapitola v od. knize	-	45	562	212	44	22	25	910
J – článek v „nár. čas.“	-	-	-	-	571	43	-	614
Celkem	3	71	686	266	650	78	27	1781

Hodnocení jen ze dvou let po sobě bezprostředně jdoucích sice neposkytuje ještě dostatek dat umožňujících sledovat nějaké významnější trendy, nicméně i tato souhrnná data jsou vlastně prvními přehlednými informacemi o produkci české historiografie jak z hlediska kvantitativního, tak i kvalitativního. Na nějaké širší zhodnocení je tedy ještě brzy. Jedna skutečnost je však z údajů, které jsem měl v souvislosti s tímto hodnocením k dispozici, je však podle mého názoru dostatečně průkazná: V badatelském zájmu současných českých historiků z hlediska kvantity jednoznačně dominují témata z nejnovějších a soudobých dějin. Pokud však zohledníme kritérium kvalitativní, pak nelze přehlédnout, že významný podíl na nejlépe hodnocených publikačních výsledcích (výrazně větší, než kolik by odpovídalo prostému početnímu poměru) zaujaly práce s tematikou starších středověkých a raně novověkých dějin. Proč tomu tak je, na to si netroufám odpovědět.

Ať již tato forma hodnocení vědeckých výstupů v oboru „Historie“ zůstane v České republice zachována či nikoli (v současné době vzniká nový evaluační model nazýva-

ný „Metodika17+“), podle mého názoru přineslo hodnocení z let 2013-2016 významné výsledky, které byly veřejně diskutovány i v rámci širší oborové komunity. Výsledky prvního hodnotícího procesu (2014) v jejich pozitivní části spektra (tedy publikace, které vyšly z hodnocení jako nadprůměrně kvalitní) jsem zveřejnil na Valné hromadě Sdružení historiků již koncem roku 2014;¹⁴ stejně tak předpokládáme vnitrooborovou diskusi nad výsledky, které vzejdou z hodnocení letošního. To ještě definitivně uzavřeno není, nicméně z oborového subpanelu „Historie“ již konkrétní návrh vzešel.¹⁵

doc. PhDr. Juraj Šuch, PhD
Katedra filozofie FF UMB
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica
e-mail:

-
- 14 Nejvyšší bodové hodnocení (6) v rámci odborných knih, vykázaných za rok 2013 v oboru AB – Historie, získalo těchto šest publikací (řazeno abecedně podle příjmení autorů): BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Lucemburkové – Česká koruna uprostřed Evropy*; BUŇATOVÁ, Marie. *Pražští kupci na cestách (Předbělohorská Praha a středoevropské trhy)*; HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XI.a (1792 – 1860)*; KUČERA, Jaroslav. *Von der Rüstammer des Reiches zum Maschinenwerk des Sozialismus: Wirtschaftslenkung in Böhmen und Mähren 1938 bis 1953*; ŠMAHEL, František. *Jan Hus: život a dílo*; ŠOUŠA, Jiří – KUBŮ, Eduard – JANČÍK, Drahomír. *Arisierungsgewinnler. Die Rolle der deutschen Banken bei der „Arisierung“ und Konfiskation jüdischer Vermögen*; HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela. *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XI.a (1792–1860)*.
- 15 Na nejvyšší bodové hodnocení (6) v rámci odborných knih, vykázaných za rok 2014 v oboru AB – Historie, byly navrženy tyto tři publikace (řazeno abecedně podle příjmení autorů): ČEPELÁK, Jiří Augustin – RŮČKOVÁ, Markéta. *Poslušensství synovské vzkazují Vám, můj nejmilejší pane otče: Studium a korespondence kněžského dorostu Jednoty bratrské v letech 1610–1618*; FIALA, Michal – HORČIČKA, Václav – KOBLASA, Pavel – ŽUPANIČ, Jan. *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra (Erbovní listiny)*; PINARD, Peter Richard. *Broadcast Policy in the Protectorate of Bohemia and Moravia: Power Structures, Programming, Cooperation and Defiance at Czech Radio 1939–1945*.